

Panorama Soruyor

20. Yılında 11 Eylül'ün Küresel Etkileri

11 Eylül saldırıları ve takip eden gelişmelerin dünya düzeni ve küresel güç dağılımı açısından etkileri neler oldu?

Uluslararası terörle mücadelede silahlı güçlerin kullanımını, etki-maliyet analizi yapıldığında, ne gibi sonuçlar doğurdu?

Türkiye açısından bölgesel ve küresel güvenlik dengelerindeki değişim ne anlama geliyor?

11 Eylül saldırılarının üzerinden 20 yıl geçti. 11 Eylül 2001 sabahı terör biri *American Airlines* diğeri *United Airlines*'a ait iki uçak ile New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırdı. Aynı gün bir başka *American Airlines* uçağını kaçıran teröristler de Washington D.C.'de Pentagon'a saldırdılar. Saldırıları *El Kaide* terör örgütü adına Usame bin Ladin tarafından üstlenildi. Esas planlayıcısının ise,

henüz davası sonuçlanmamışsa da 2003'te Pakistan'da tutuklanan ve daha 1993'deki Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanması olayında ABD güvenlik güçlerinin dikkatini çeken Halid Şeyh Muhammed olduğu düşünülüyor. ABD tarihinde ve modern dönemde küresel düzeyde benzeri olmayan bu trajik saldırılarda 19 uçak korsanı/terörist hariç, bazısının kimliği hala tespit edilememiş 2977 kişi hayatını kaybetti. Dünya siyaseti açısından ise benzeri olmayan bir dönüşümü tetikledi.

Prof. Dr. Ebru Canan-Sokullu
Bahçeşehir Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Aydın
Kadir Has Üniversitesi; Uluslararası İlişkiler Konseyi Başkanı

Saldırlara ABD'nin ilk tepkisi dönemin ABD Başkanı George W. Bush tarafından "küresel terörizme savaş" olarak tanımlanan ve uluslararası toplumu "[ya bizimlesiniz ya da teröristlerin yanındasınız](#)" ifadeleriyle destek çağrısıydı. 28 Eylül 2001'te alınan 1373 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının ardından NATO'nun Washington Antlaşmasının 5. maddesinde ifade edilen 'topyekûn

savunma ilkesi' harekete geçirildi ve ABD öncülüğünde destek veren diğer ülkelerle birlikte 7 Ekim'de Taliban yönetimi altındaki Afganistan'da konuşlanan El Kaide terör örgütüne karşı başlatılan askeri güç kullanımı 20 yıl boyunca devam etti. "Kalıcı Özgürlük Operasyonu" ([Operation Enduring Freedom](#)) adı altında başlayan askeri müdahaleye uluslararası toplumun pek çok üyesi destek verdi.

Aradan geçen 20 yılda terörizme karşı küresel savaş, terörizme sponsorluk yapan başarısız ve/veya zayıf devletlerde otoriter rejimlerin devrilmesi, bu amaca hizmet ettiği/edeceği düşünülen muhalif -ve zaman zaman da terör- gruplarının desteklenmesi, mümkünse (gerektiğinde zorla) demokrasinin yaygınlaştırılması, yaygın sınır ötesi silahlı kuvvet kullanımı, farklı devletlerin topraklarında Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA) kontrolünde oluşturulan gizli sorgulama bölgeleri ve buralarda kullanılan "ileri sorgu teknikleri" (*enhanced interrogation techniques*) denen [işkence yöntemleri](#), farklı ülkelerde takip edilen terör şüphelilerinin yasadışı yollarla yakalanıp ABD'nin Küba'daki deniz üssü Guantanamo'da oluşturulan hukuk-ötesi gözaltı kampına aktarılmaları ([Extraordinary Rendition](#)), Irak'ın işgalinden sonra burada oluşturulan [Ebu Gureyb cezaevinde yaşananlar](#), uluslararası alanda yaygın biçimde devletlere ve bireylere karşı uygulanan ekonomik yaptırımları da içeren kapsamlı bir stratejiyle genişleyerek bugüne kadar geldi. Tüm bunlar, uluslararası ilişkilerin ve hukukun "egemen devlet eşitliği", "devletlerin iç işlerine karışmama", "hukukun üstünlüğü", "meşru-müdafaa" gibi temel normlarında da önemli erozyonlara neden oldu.

Klasik savaştan hibrit savaş anlayışına geçilen bu dönemde 'küresel terörizmle savaş' anlayışında da analiz düzeyi ve etki alanı yer kürenin tamamını kapsayacak bir hal aldı. Soğuk Savaş düzeninin sona ermesiyle tetiklenen küresel iltica ve göç akınları, savaş ve çatışmalardan kaçan kitlelerin yerinden edilmişlikleri, küreselleşmeyle tetiklenen kültürel dönüşüme direnen muhafazakârlık, küresel kapitalizme karşı hareketlenen popülist eğilimler, modernleşme ve laikliğe karşı çıkan radikal dini grupların yayılımı ve elbette ekonomik ve siyasi yoksunluklar bu yeni tür savaşın sonuçlarıyla iç içe geçerek uluslararası sistemin dönüşümüne etki etti. Tüm bu gelişmeleri dikkate alarak 11 Eylül saldırılarının 20. yılında terörizmle küresel savaşın bir muhasebesi yapılırken, Don Kişot'un sadece yel

değirmenleriyle savaşarak kötöleri yok edemeyeceğini anlamış olması gibi, sadece askeri müdahalelerle ya da baskıcı rejimleri devirmekle bu savaşın kazanılamayacağını artık anlaşılmış olması gerekir.

Bu çerçevede, 11 Eylül saldırıları ve bunlara verilen tepkiler ekseninde şekillenen küresel gelişmelerin bugüne kadarki evrimini ve etkilerini anlamak üzere sorularımızı **İlter Turan, Fatma Taşdemir, Hüseyin Bağcı, Nihat Ali Özcan, Emel Parlar Dal, Tarık Oğuzlu ve Kaan Kutlu Ataç'a** yönelttik. Değerli katkıları için kendilerine teşekkür eder, keyifli okumalar dileriz.

***** ***** ***** *****

11 Eylül uluslararası politikada terörü olağanlaştırdı

İlter Turan, Prof. (Emeritus) Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi

11 Eylül günü, ilginç bir tesadüf, bir Amerikalı heyetle Bilgi Üniversitesi rektörü olarak iş görüşmesi yapıyordum. Yan odada oturan mütevelli heyeti başkan yardımcımız birden odaya girerek birinci kuleye yapılan saldırıyı bildirdi. Tam haberleri izlemeye başlamıştık ki, ikinci kule hedef oldu. Olayları şaşkınlıkla seyrediyor, bir yandan da neler olduğunu anlamlandırmaya çalışıyorduk. Geriye

doğru baktığımızda, bu travmanın uluslararası politikada uzun vadeli etkilerini daha iyi görebiliyor ve değerlendirebiliyoruz.

Saldırı Amerika'da gerçekleştirilmişti. Atlantik Okyanusu'nun öbür yakasındaki Amerika kendisini büyük boyutlu terör olaylarından daha iyi korunmuş hissediyordu. Büyük bir şok yaşandı. Ardından hemen ülkede, bir kısmı ancak paranoya ile açıklanabilecek, bir dizi güvenlik tedbiri alındı. Fakat daha önemlisi, Amerikan hükümeti, bir yandan kendi kamuoyunu tatmin etmek için, diğer yandan bir süper gücün böyle bir saldırıyı cevapsız bırakamayacağını düşünerek, olayı tasarlayan ve Afganistan'da saklandığı anlaşılan kadroyu temizlemek amacıyla bazı müttefiklerinin de katıldığı büyük bir operasyon düzenledi. Fakat, 31 Ağustos 2021 itibariyle Birleşik Devletler Afganistan'dan adeta kaçarcasına [çekildiğinde](#), bu çok kaynak tüketen girişiminin istenen başarıyı sağlayamadığı da tescillenmiş oldu.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, aslında siyasal mücadeleyi terör alanına taşımak zayıfların başvurduğu bir yöntemdir. **Güçlü ülkeler terörle mücadele için büyük kaynaklar ayırıyor, fakat bir türlü üstesinden gelemiyorlar. Üstelik bu mücadele onları da zayıflatıyor. Terör böylelikle büyük güçlerin güçlerine de bir sınır çiziyor.** Pekiyi, dünyadaki güç dengelerini değiştirebiliyor mu? Pek öyle gözüküyor. Dünyadaki güç dengelerinin değişmesi, örneğin Çin'in yükselişi ve Amerika'ya meydan okumasının terörle bağlantısını kurmak mümkün değil. Yine de, terörün süper güçleri kısıtlayan ilginç bir sonucu var. Terörle mücadele uzun vadeli, çok boyutlu, sonuçları belli olmayan, çoğu zaman istenilen sonuçları vermeyen, buna karşılık büyük harcamalar gerektiren, çok sayıda ölümlü sonuçlanan, üstelik dünya kamuoyunda ağır eleştirilere yol açan gayri nizami bir savaş biçimi. Ülkelerin kamuoyları, terörü bitirmek gerekçesiyle yürütülen mücadelelerden bıkmış durumda. Hükümetlerinin bu tür girişimleri sonlandırmasını, yenilerinden uzak durmasını istiyorlar. Sanıyorum, Amerika'nın Afganistan'dan çekilmesinde bu eleştiriler ve bekleyişler önemli rol oynadı. Türkiye'deki Afganistan'a asker gönderilmemesi konusundaki tepkiler de bir oranda aynı tür düşüncelerden kaynaklanıyor. Ancak aksi yönde imkân sağlayan bir hususu buraya eklemeyi de ihmal etmeyelim. Terör, devletlere başka ülkelere müdahale etmek için bir gerekçe de sunuyor. Libya bunun inandırıcı bir örneği.

11 Eylül saldırısı, Soğuk Savaşın sona erdiği, dünyadaki güç dengelerinin zaten değişmeye başladığı bir dönemde gerçekleşti. NATO, girilen yeni dönemde ne gibi işlevleri olabileceğini değerlendirirken, saldırı ona yeni ve önemi hemen benimsenen bir işlev yarattı ve bölgesi dışında görevler üstlenmesinin yolu açıldı. Yeni tehlikenin Rusya'dan değil, geniş tarif edildiği şekliyle, Orta Doğu'dan kaynaklandığı öngörüldüğünden Türkiye'nin önemi arttı. Fakat bu dönemde Türkiye'nin dış politikasında da önce yavaş ilerleyen, Arap Baharından sonra hızlanan bir değişim oluyor, Türkiye uluslararası alanda din temelli örgütlenmelere daha fazla ilgi duyuyor, Radikal İslamcı düşünceyi temsil eden örgütlerle ilişkiler geliştiriyordu. Buna karşılık, geleneksel müttefikleri ile ilişkileri de giderek sarsılmaktaydı. Zamanla, haksız da olsa, Türkiye'nin örneğin Suriye'de kendi hedeflerini gerçekleştirmek için bazı radikal örgütleri desteklediği türünden kanaatler de yaygınlaştı. Türkiye uluslararası camiada yalnızlaştı. Türkiye, şimdi yıkılan köprüleri yeniden kurmak istiyor.

11 Eylül uluslararası politikada yaşanan değişimlerin itici güçlerinden bir tanesi, belki de en önemlisi değil. Fakat, terörü uluslararası siyasetin olağan bir aracına dönüştürdüğü de inkâr edilemez.

ABD'nin iflas eden politikası küresel terörizmle mücadele mi, ulus inşası mı?

Fatma Taşdemir, Prof. Dr., Ankara Hacibayram Veli Üniversitesi

ABD 11 Eylül trajik terörizm saldırısından hemen sonra 7 Ekim 2001'de Afganistan'a askeri müdahaleyi gerçekleştirdi. Bu askeri müdahaleyi BM Antlaşması 51. [maddesi](#) kapsamında "meşru müdafaa" hakkına dayandırdı. Uluslararası toplum ABD'yi bu müdahale nedeni ile kınamamanın yanı sıra, tersine ABD'ye her tür desteği gönüllü olarak verdi. Bu durum ABD'nin kendisini hegemon bir güç olarak görmesine ve uluslararası hukuku yeniden şekillendirmesine yol açtı. Nitekim ABD'nin 2003'teki Irak müdahalesi sırasında geliştirdiği [Bush Doktrini](#) kuvvet kullanma konusunda ahdi (BM Antlaşması) ve örfi hukuktaki normları sadece ABD'ye hizmet edecek şekilde değiştirmeyi öngörüyordu.

Başlarda ciddiye alınmamasına rağmen, nefret söylemleri ile gündeme gelen *Tea Party* zamanla Cumhuriyetçi Parti içerisinde çok etkili olmaya başladı. Nitekim Trump da bu oluşumun fikir yapısını çok iyi kullanıyor. Örneğin, elindeki İncil ile fotoğraf paylaşmasını, kendisini koşulsuz destekleyen, seçmeninin yaklaşık %20'lik kesimini oluşturan aşırı sağcı, dinci, eğitimsiz ama silahlı kitleye bir mesaj olarak algılamak mümkün.

ABD'nin ileri sürdüğü önleyici savaş (*preventive war*) ve ön-alıcı vuruş (*pre-emptive strike*) kavramlarına dayanan yeni doktrin Mart 2003'de Irak müdahalesi ile somutlaştı. Uluslararası toplumun büyük çoğunluğu Bush Doktrinini uluslararası hukuka aykırı bulsa da BM öncesi dönemdeki [Caroline doktrinindeki](#) "vukuu muhakkak" silahlı saldırı tehdidine karşı sınırlı bir önleyici meşru müdafaa hakkı bir ölçüde kabul görmeye başladı. Bugün devletler artık daha esnek bir "aciliyet" kriteri kabul etmekte ve desteklemektedir.

ABD'nin Kasım 2001'de BM gözetiminde Afganistan'ın geleceği konusunda gerçekleşen Bonn Konferansı'ndan günümüze kadar küresel terörizmle mücadele politikasının arka planında dünyaya Batı tarzı demokrasi ihraç politikasının da rolü olduğu iddia edilmiştir. Her halükârda ABD'nin terörizmle mücadele politikası adı altında bu ülkelerde ulus-inşası projesi uyguladığı ortadadır. Irak'ta halen devam eden istikrarsızlığın ve Şubat 2020'de Taliban ile imzalanan Doha Anlaşması'nın da gösterdiği gibi, ABD'nin ulus-inşası projeleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu politikanın çökmesinin ardında çok farklı nedenler vardır.

ABD Somali'de Eş-Şebab, Libya'da IŞİD ve Filipinler'de Ebu Sayyaf gibi sürekli yayılan ve çoğalan devlet dışı silahlı aktörlerle mücadelenin zorluğunu yaşamış, terörizmi tamamen ve ebediyen yok etmenin imkansızlığını anlamıştır.

Bu deneyim ABD'ye maddi ve manevi açılardan çok pahalıya mal olmuştur. ABD 11 Eylül sonrası Afganistan'da terörle mücadele faaliyetleri için 1 trilyon Dolar'dan fazla para harcamış, 2.400 ABD vatandaşı ölmüş ve 20 bin Amerikalı [yaralanmıştır](#). ABD, gelişen iletişim teknolojisinin terör örgütlerine hizmet ettiğini kabullenmiştir. Yerel güçlerin ABD'ye güveninin azaldığını, yerel güçleri vekil olarak eğitip teçhiz ederek kullanma stratejisinin işe yaramadığını, kendi enerjisini terörizmle mücadeleye ayırırken Çin ve Rusya gibi devletlerin bu durumdan kazançlı çıktıklarını görmüştür. Böylece ABD (Joe Biden yönetimi) terörizmle mücadele politikasını sona erdirmeye yönelmiştir.

31 Ağustos 2021'de ABD birlikleri Afganistan'dan tamamen çekilmesiyle birlikte Afganistan halkı kaybederken Taliban yönetimi güçlenerek ve hükümet olma dönüşümünü geçirerek mücadeleden kazançlı çıkmıştır. ABD bundan sonra cihatçı örgütleri zayıflatmayı ve tehdidi kendisinden uzakta tutmayı tercih edecektir. Şimdilik bu örgütlerin ABD'ye saldırmaması yeterli görünmektedir. Böylece Başkan Bush'un "Terörizme karşı savaşımız El Kaide ile başlıyor fakat burada sona ermiyor; küresel ölçekli her terör örgütü bulunup durduruluncaya ve yenilinceye kadar...ya bizimlesiniz ya da teröristlerle" [söylemi](#)yerini "ABD, kendisine saldırmayan devlet dışı silahlı aktörlerle ilişki kurmalıdır" [söylemine](#) bırakmıştır.

ABD'nin 2001'den günümüze uyguladığı terörizmle mücadele politikası Türkiye açısından da emsal olmuştur. Türkiye özellikle 2008 Güneş Operasyonu, 2017 Fırat Kalkanı, 2018 Zeytin Dalı, 2019 Barış Pınarı, 2020 Bahar Kalkanı Harekâtı gibi sınır ötesi harekâtları uluslararası hukuk açısından gereklilik, aciliyet ve orantılılık kriterlerine uyduğu için meşruiyet sorunu ve uluslararası yaptırımlarla karşılaşmamıştır. Fakat, yakın bölgesinde yaşanan sorunlar Türkiye açısından güvenlik risklerini arttırmıştır. Nitekim, özellikle düzensiz göç ve bununla bağlantılı sorunlar Türkiye'yi çok boyutlu olarak etkilemeye devam etmektedir.

***** ***** ***** *****

Küresel terörizmin evrimi ve Türkiye

Hüseyin Bağcı, Prof. Dr., ODTÜ

11 Eylül 2001 saldırıları dünya ve uluslararası ilişkiler tarihinde bir mihenk taşı olmuştur. Özellikle “siyasal İslam terörü” ve “küresel terörizm” kavramları en sık kullanılan kavramlar haline gelirken, son 20 yılda hem küresel hem bölgesel gelişmeler açısından yaşanan terör ve türevleri (vesayet savaşları gibi) dünyada güçler dengesini değiştirmemiş ama güçlerin teröre bakışı ve yaklaşımını değiştirmiştir. Bu anlamda ABD, Rusya, AB ve NATO gibi küresel güç merkezleri terörizmin her boyutu ile karşılaşmış ve buna uygun siyaset ve strateji geliştirme

sürecine girmişlerdir.

ABD'nin saldırıya uğramasından sonra Fransız *Le Monde* gazetesinin "bugün hepimiz Amerikalıyız" başlığı Batı dünyasının terörizme karşı mücadelesindeki topyekûn birleşmeyi ifade etmiştir.

ABD, Çin ve Rusya farklı biçimlerde terör saldırılarına maruz kalmakla birlikte, özellikle ABD'nin 2001 Afganistan müdahalesi ile başlattığı terör ile mücadelesinde bugün geline nokta itibarı ile başarılı olduğu söylenemez. Fakat bu başarısızlık "topyekûn bir mağlubiyet" olarak da görülmemelidir. Tıpkı Covid-19'un mutasyona uğraması gibi, küresel terörizmin de mutasyona uğrayarak Taliban örneğindeki gibi devletleşme sürecine girdiği gözlemlenmektedir. Bu, bundan sonraki süreçte başka terör gruplarının da devletleşme süreci yaşayabileceği yönündeki görüşlerin güçlenmesine neden olmuştur. Çin'in yükselen bir güç olarak bölgesel ve küresel terörizm ile mücadelede özellikle Müslüman kökten dinci gruplar ile mücadele etmesi beklenirken, Taliban'ı uluslararası alana çeken ve ona platform sunan bir güç merkezi olarak, terörizm ile mücadelede siyaset ve diplomasiyi tercih ederek, "köktendinci bir örgütü ehlileştirme" yolunu seçmiştir. Bunu yaparken de ekonomik ve teknolojik sektörleri kullanarak yeni bir strateji geliştirmiştir. Batı ile Çin'i terörle mücadelede ayırıştıran belki de en büyük farklılık budur.

Dünya tarihinde terör ile mücadelede kullanılan para, teçhizat ve teknoloji anlamında son 20 yılda ortaya çıkan maliyetin başka bir örneği yoktur. ABD'nin sadece Irak ve Afganistan'a harcadığı paranın 7 trilyon doları bulunduğu olgusundan hareket edersek, bunun siyasi ve askerî açıdan çok büyük bir fiyasko ile sonuçlandığını söylemek mümkündür. Şüphesiz terör ile mücadele ve bununla bağlantılı olarak maliyetlerin de artmaya devam edeceği bir sürecin içinde olduğumuzu bilmekte fayda var.

Türkiye açısından bakıldığında ise, son 20 yılda "biz PKK terörü gibi sınır ötesi bir terör ile mücadele eder ve terörizmin ideolojik arka planı olduğunu anlatırken dinlemediniz. Ama 11 Eylül saldırıları olunca bizim haklılığımız ortaya çıktı; size

(Batı ülkelerine) söylemiştik” psikolojisi Türkiye’de çok güçlendi. Nitekim, aradan geçen sürede Türkiye sadece PKK ile değil, Arap Baharı sonrası ortaya çıkan İŞİD ve benzeri köktendinci gruplar ile de mücadele etmek zorunda kaldı ve daha da kalacak. Türkiye’nin etrafı bir ateş çemberidir ve Türkiye’nin bölgesel anlamda radikal ve köktendinci gruplar ile mücadelesi Türkiye’nin bölgesel terörizmin cirit attığı bir dönemde “merkez ülke” konumuna gelmesi yeni bir olgudur. Interpol ile en yakın çalışan iki ülkenin Çin ve Türkiye olduğu bilinmektedir. Türkiye’nin 2014 NATO zirvesi ile İŞİD ile mücadelede yer alması, Türkiye’yi terörist saldırıların merkezi haline getirmiştir. **Türkiye küresel bir güç merkezi değildir, ama küresel terör ile mücadelede önemli bir merkezdir.** O nedenle güvenlik açısından ve küresel dengeler açısından Türkiye, terörden en fazla etkilenen ülkeler arasındadır. 20 yıldır Orta Doğu başta olmak üzere yaşanan değişim ve oluşan dengelerde Türkiye en fazla bedel ödeyen ülkelerden biri olmuştur ve en fazla mültecinin Türkiye’de olması gerçeği de bunun bir doğal sonucudur.

“Kusursuz terör saldırısını” doğru konumlandırmak

Nihat Ali Özcan, Doç. Dr. TOBB ETÜ, TEPAV

“Dünya nereye gidiyor? Tek kutuplu mu, yoksa, çok kutuplu bir düzen mi hâkim

olacak?" tartışmalarının pek revaçta olduğu bir dönemde ABD "kusursuz" bir terör saldırısına uğradı. Tabloyu alışılmadık kılan kurbanın, sadece o yıl, savunmaya 375 milyar dolar, istihbarata 25 milyar dolar harcamasıydı. Bu, dünyadaki tüm savunma harcamalarının %45'ine denk geliyordu. Buna rağmen "süper güç" ABD vatandaşlarının güvenliğini sağlamakta aciz kalmıştı. O günden beri, sanal alemde milyonlarca kez yeniden üretilen saldırıya verilen tepki, sadece ABD'yi değil, tüm küresel sistemi bir süreliğine farklı yönlerde etkiledi.

Gelişmeleri anlamak için üç faktöre odaklanmak faydalı olabilir. İlk olarak "kurbanın" uluslararası sitemdeki rolü ve etkisine bakmak gerekir. İkinci önemli husus saldırıyı bir "ağın" terör yöntemiyle yapmış olmasıdır. Üçüncü olarak, saldırının ABD topraklarında gerçekleşmesiydi, ki bu da sorunu hızla ABD iç politikasının malzemesi haline getirdi. Bu çerçevede sorun hızla kamuoyunu rahatlatacak, teselli edecek, travmanın hızla atlatılmasına hizmet edecek, ABD'nin güçlü olduğunu gösterecek "fiziki mekâna sahip bombalanabilir düşmanlara" ve kurgulanmış zaferlere dönüştürüldü.

Bu süreçte bazı aktörler etkilerini kaybederken, bazıları gelişmeleri fırsata çevirmeyi başardı. Sürecin nihai kazananları terör oluşumları ve Çin oldu.

Neredeyse dünyanın tamamı teröristlere ve terörle mücadeleye odaklanmışken, Çin, Mao'nun ifadesi ile, "siz kendi savaşınızı yapın biz kendi savaşımızı" diyerek, küresel hedeflerine odaklandı. Bugün Çin, askeri, ekonomik, mali ve "otoriter değerler" alanında 11 Eylül 2001'den çok daha güçlü ve dünya düzenini şekillendirmek için sessizce ilerliyor.

ABD ve ortakları ise harcadıkları yirmi yılı telafi etmenin gayreti içindeler. Bu süreçte ABD ve Batı, terörizmle mücadelenin kaçınılmaz yıpratıcı sonuçları ile yüzleşmek zorunda kalırken, teröristler daha da motive oldular. Başta Ortadoğu olmak üzere, devletler çöktü, toplumlar yarıldı ve devlet dışı aktörler öne çıkarken uzun yıllar sürecektir çatışmaların tohumları atıldı. Dahası, ABD ve AB, güvenirlilik, ahlak, demokrasi, insan hakları ve hukuk alanlarında ciddi erozyona uğradılar.

Aradan geçen yirmi yılda, teröristler, metotlarının asimetrik karakterini daha da pekiştirdiler. Sadece fiziki-askeri alanda değil ahlaki ve hukuki alanda da az maliyetle, yüksek düzeyde olumsuz etki yaratabileceklerini öğrendiler ve daha popüler hale geldiler. Afganistan örneğinde olduğu gibi, ABD 3 trilyon dolar harcamasına rağmen, yirmi yılın sonunda, El Kaide'nin ev sahibi Taliban'a ülkeyi teslim etti. Bugün Taliban'ın moral üstünlüğü bazılarını heyecanlandırabilmektedir. Bu tablo ABD gibi ülkeler için güvenilirlik, demokrasi ve insan hakları normları açısından ciddi erozyon demektir.

Irak, Afganistan ve Suriye'de yaşananlar, terörle mücadelenin, yerleşik bilgi ve doktrinlerden farklı dinamiklerinin olduğunu gösteriyor. Asimetrik savaşların politik hedefinin manası, medyanın gücü, teknoloji, hukuk, maliyet, sabır ve tahammül zayıfı cesaretlendiriyor. Büyük güçlerin başarısızlığı, yeni ve öngörülemez sonuçlar doğuruyor. Nitekim terörle mücadelenin yirmi yıllık uygulamaları, insani, ekonomik, ahlaki, sosyal ve güvenlik alanlarında daha uzun yıllar hissedilecek olumsuzluklar doğurmaya devam edecektir. Buna karşılık popülist liderler, sabırsız kamuoyu, kayıplar ve mali baskılara dayanmakta zorlanan yönetimler sonucunda ABD gibi devletler umutlarını çatışma alanlarından fiziki olarak uzaklaşmaya, otonom sistemlere, S/İHA gibi teknolojilere, istihbarata ve "vekillerinin" mücadelesine bağlamış görünmekte.

11 Eylül saldırısından yirmi yıl sonra küresel rekabet, büyük güçlerin belirleyici olduğu küresel güç mücadelesi ile aslına rücu etmiş gibi görünüyor. 11 Eylül sonrası ABD'nin terörle mücadele politikasının odağında yer alan Irak müdahalesi, Türkiye açısından ciddi sonuçlar doğurmuştur. Gerek Türk iç politikası gerekse dış politikası ABD askerî harekâtından olumsuz etkilenmiştir. Irak'ın çökmesi, iç savaş, sonrasında gelişen DAESH örgütü ve Suriye iç savaşının Türkiye'nin geleneksel terör sorunları üzerinde çarpan etkisi yapmıştır. **Afganistan örneğine benzer şekilde kronik bir çatışma bölgesine dönüşen güney sınırlarında görülen çöküş, Türkiye'yi terörizm, göç, suç örgütleri, ekonomik kayıplar ve ahlaki erozyonla etkilemeye devam etmektedir.**

11 Eylül sonrası yaşanan gelişmelerin neden olduğu sorunlar, bugün ABD gibi ülkeler için tali nitelikte olsa da, Türkiye için bu daha üst seviyede bir sorun

oluşturma potansiyeline sahip görünmektedir. Türkiye, bir yandan küresel gelişmelere ayak uydurmaya, bir yandan da yeni bir aşamaya gelen bölgesel ve devlet dışı aktörlerin müdahalesini kavramaya, uygun tepki vermeye çalışmalıdır.

***** ***** ***** *****

11 Eylül'ün 20 yıllık Mirasında Küresel Düzeni Anlamak: Quo Vadis?

Emel Parlar Dal, Prof. Dr. Marmara Üniversitesi

11 Eylül sonrası dönem tek kutuplu ABD-merkezli uluslararası sistemin sona erdiği ve uluslararası sistemde g geişgenliklerinin hız kazandığı bir dönem oldu. Amerika'nın tek kutupluluğunun 11 Eylül sonrası dönemde özellikle 2003 Irak Savaşıyla birlikte zafiyete uğraması, transatlantik ittifakta meydana gelen çatlaklar ve Çin başta olmak üzere Küresel Güney'in g artırımına gitmesi çok kutuplu bir liberal uluslararası düzenin doğmakta olduğunun habercisi olmuştur. 2008 finansal krizi çok taraflılığa inancı kısa süreliğine de olsa güçlendirmiş, uluslararası sistemde gücünü artıran Batı dışı g odakları özellikle büyük güçlerin karar alma mekanizmalarını ellerinde tuttuğu uluslararası örgütlerde reform taleplerini dile getirmişlerdir. Esasında, 11 Eylül sonrası dönem enformel yönetişimin ve küçük ölçekli koalisyonların uluslararası siyasette yükselişe geçtiği bir dönemin de başlangıcı olmuştur.

Öte yandan, Irak Savaşından sonra ABD'nin teröre karşı küresel savaşta taraftar bulamaması ve Ortadoğu'yu stratejik önceliğinden çıkararak çekimser ve belirsiz bir küresel hegemon rolü oynaması müttefiklerinin de dış politikada otonomi arayışına girmelerini hızlandırmıştır. 11 Eylül sonrası küresel düzen, sadece Ortadoğu'da değil, dünyanın diğer birçok bölgesinde de güç boşlukları ve jeopolitik çekişmelerin artmasına neden olmuş ve ABD'nin etki alanının zayıfladığı coğrafyalarda yeni bölgesel hegemon rolüne talip olan ve diğer bölgesel güçlerle rekabete giren orta ölçekli devletlerin elini güçlendirmiştir. **11 Eylül'ün küresel sisteme bıraktığı en büyük miras zayıflayan liberal uluslararasılık, bölgesel düzensizlik ve kaos sarmalı ile bunların sonucunda hortlayan aşırı milliyetçilik ve popülist iktidarlar olmuştur.**

ABD'nin teröre karşı savaşının ve müttefikleriyle yaşadığı gerilimlerin hem müttefiklerinin hem de hasımlarının küresel ve bölgesel askeri güç projeksiyonları ile askeri harcamalarını artırmalarına etkisi büyük olmuştur. 2003 transatlantik ayrışması ve ardından gelen Trump döneminde Amerika'nın çok taraflılığa bağlılığının zayıflamasının bir sonucu olarak Avrupa ülkeleriyle yaşanan gerilimler, AB'nin Yugoslavya'nın dağılması savaşlarının ardından başlattığı Avrupa güvenliğini NATO'dan bağımsızlaştırma arayışını hızlandırmıştır.

11 Eylül sonrası dönem aynı zamanda ABD'nin sadece Türkiye ile değil, diğer stratejik ortaklarıyla da ilişkilerinin karmaşıklaştığı bir döneme işaret etmektedir. 11 Eylül sonrasında özellikle Trump döneminde Amerikan dış politikası ödül ve cezayı sıklıkla kullanan intikamcı bir hal almıştır. Biden yönetiminin aldığı son Afganistan'dan çekilme kararını esasında daha Obama yönetiminin ikinci döneminde izlerini gördüğümüz 'askeri müdahaleyi dışsallaştıran' eğilimin son hamlesi olarak da yorumlamak mümkündür. Elbette, aradan geçen 20 yılın sonunda, Afganistan örneğinde gördüğümüz üzere, teröre karşı savaşın tek kaybedeni ABD olmamıştır.

Gelinen noktada Afganistan'da kaybedenin genel olarak Batı ve Batılı değerler olduğunu söylemek yanlış olmaz. **Afganistan'dan çekilme, teröre karşı savaşın uluslararası meşruiyetinin de küresel vicdanda yeniden sorgulanacağı ve ABD'nin küresel siyasette müdahale yerine farklı dış**

politika enstrümanlarını daha sıklıkla kullanarak aktörlüğünü yeniden inşa edeceği bir dönemin başlangıcı olarak da değerlendirilebilir. Sonuç olarak, Teröre karşı savaş terörü önleyemediği gibi, devlet dışı örgütleri daha da güçlendirmiş, devletlerin savunma harcamalarını ve silahlanmayı artırmış, küresel düzenin liberal karakterini zayıflatarak dünyayı daha az güvenli ve daha adaletsiz hale getirmiştir.

11 Eylül sonrası dönemin ilk on yılının ve sonraki on yılın Türkiye için de gerek bölgesel gerekse küresel düzen açısından farklı sonuçları olmuştur. **11 Eylül'ü takip eden ilk on yılda Türkiye'nin uluslararası sistemdeki güç kayması ve Amerikan merkezli uluslararası sistemden çok kutuplu sisteme geçiş döngüsünden olumlu etkilendiğini söyleyebiliriz.** 2003 Irak Savaşı döneminde ABD'yle bozulan ilişkilerin 2006 sonrasında toparlanmaya başlamasıyla birlikte Türkiye'nin gerek bölgesinde gerekse küresel alanda gücünü artırmaya başladığını ve hegemonya sonrası uluslararası liberal düzende kendine yeni bir yer ve kimlik inşa etmeye çalıştığını görüyoruz. Bu dönemde Türkiye'nin AB adaylık sürecinin sekteye uğramasıyla birlikte gerek komşuluk alanında gerekse bölge dışı coğrafyalarda proaktif bir dış politika izleme çabası ile içte ve dışta güvensizleştirmeye birlikte gelen bir "değerler merkezli dış politika" inşa etme girişimine tanıklık etik.

Arap Baharıyla birlikte başlayan ikinci on yılda ise bölgesel güvenlik sorunlarının ülkenin milli güvenliğini tehdit etmeye başlaması, ABD ile Suriye merkezli yaşanan uyuşmazlıklar ve AB ile ilişkilerin tıkanmasının sonucu olarak adaylık sürecinin pratikte "seçici" ortaklığa evrilmesi Türkiye'nin Küresel Güneyin yükselen güçleri arasında yer alma girişimini de sekteye uğratmıştır. 11 Eylül sonrası ABD'nin liberal hegemon rolünün zayıflaması ve küresel düzende gücün Batıdan Doğuya kayması esasında Türkiye gibi orta ölçekli devletlere küresel politikada alan açmıştır. Fakat, Türkiye örneğinde görüldüğü üzere, bölgesel istikrarsızlık, düzensizlik ve iç politik gelişmeler bu gücün dış politikada etkili şekilde kullanılmasının önünde engel teşkil etmiştir. 11 Eylül sonrası Türk dış politikası en çok uluslararası politikadaki güç geçişgenliklerinden, özellikle de ABD'nin çok taraflılığa bağlılığının zayıflaması ile Ortadoğu'dan çekilmesinden etkilenmiş ve bunun sonucu olarak özellikle yakın coğrafyasında oluşan jeopolitik güç boşluğunu bölgesel aktörlerle kurduğu kısa süreli koalisyonlarla doldurmaya

çalışmıştır. Sonuç olarak, 11 Eylül'ün küresel düzeyde ve Ortadoğu'da bıraktığı tahribat Türkiye için yeni güvenlik açmazları doğurmuş, Türkiye'nin gerek ABD gerekse de AB ülkeleriyle ittifak ilişkilerini zedelemiş ve dış politikasında askeri güç kullanma dışındaki manevra alanlarını daraltmıştır.

***** ***** ***** *****

Çok-kutuplu dünyada yönünü arayan Türkiye

Tarık Oğuzlu, Prof. Dr., Antalya Bilim Üniversitesi

11 Eylül saldırıları Amerika'nın gücünün zirvesinde olduğu bir zamana denk geldi. 1991-2008 yılları arasını "Amerikan Barışı" (*Pax-Americana*)'nın altın çağı olarak nitelendirecek olursak, bu saldırılar Amerika'nın asla saldırılamaz ve zarar verilemez olduğu yönündeki algıyı değiştirdi. Kendi topraklarında saldırıya uğrayan Amerika, takip eden yıllarda küresel teröre karşı savaş [konsepti](#) bağlamında başta Afganistan ve Irak olmak üzere dünyanın farklı yerlerinde kendi değer ve çıkarlarıyla uyumlu hareket edecek yönetimleri iktidara getirmeye çalıştı. Küresel terörle mücadeleye yoğunlaşması ve stratejik ilgisini ağırlıklı olarak Ortadoğu bölgesine yöneltmesi, Çin ve Rusya gibi Amerika'nın küresel hegemonyasından hoşnut olmayan güçlere uluslararası siyasette hareket alanı açtı. Sonu gelmeyen savaşlar üzerinden Amerika'nın zaman ve kaynaklarını

tüketmesi dolaylı yoldan da olsa uluslararası sistemin çok-kutuplu yönde evrilmesi surecini hızlandırdı. 1990'ların aksine 11 Eylül saldırılarını takip eden dönemde büyük güçler arası güç mücadeleleri daha görünür olmaya başladı. **Tarihin sonunun geldiği yönündeki 'küreselleşmeci liberal iyimserlik' yerini hızlı bir şekilde tarihin adeta yeniden yazılmaya başladığı izlenimini veren 'jeopolitik realist kötümserliğe' bırakmaya başladı.**

Küresel teröre karşı yürütülen mücadelenin bir savaş gibi kurgulanması, bu süreçte işgal edilen ülkelerde ulus-inşası projelerine kalkışılması ve bu politikaların daha çok askeri güç unsurları vasıtasıyla uygulanması son kertede beklenen faydaları üretmedi. Afganistan ve Irak'ın işgal edilmesi başta ulus-aşırı cihatçı terörist unsurlara karşı bir zaferin kazanılmakta olduğu algısını yaratmışsa da, orta ve uzun vadede bu ülkeler istikrarlı ve iyi yönetilen yapılara dönüştürülemedi. Amerika'nın bu ülkelerde güçlü ulus-devletler oluşturma noktasındaki başarısızlığı, buraların istikrarsızlık ve şiddet üretmelerini kolaylaştırdı. Amerika'nın ulus-inşası projesini 'terörizme karşı mücadele' anlayışıyla ikame etmeye başlaması Amerika açısından maliyetleri azaltıcı bir sonuç doğurmuşsa da, 2010'lu yılların başından itibaren Amerikan askerlerinin söz konusu ülkelere çekilme sürecinin hızlanması bölgesel istikrarsızlık ve çatışma risklerini arttırdı. Aslında geride kalan yirmi yılda Amerika'nın tam olarak neyi hedeflediği konusu muğlaklığını korudu. Amaç terör üreten ülkelerin kalıcı bir şekilde dönüştürülüp buralarda sağlam ulus-devletlerin ve etkili yönetimlerin iktidara gelmeleri idiye, Amerika'nın ve başını çektiği uluslararası koalisyonun bunu salt askeri güç unsurları üzerinden başaramayacaklarını öngörmeleri gerekirdi.

11 Eylül 2001 saldırılarıyla başlayıp 2008 küresel finansal kriziyle hızlanan çok-kutuplu sisteme geçiş süreci Türkiye gibi orta ölçekli güç kapasitesine sahip ve stratejik otonomi arayışı içinde olan ülkelerin uluslararası arenadaki hareket ve manevra kabiliyetlerini arttırdı.

11 Eylül saldırılarından Arap Baharının ortalarına kadar olan sürede Türkiye'nin Batılı aktörlerle ilişkileri nispetten iyi bir seyir izledi. Küresel cihatçı terörizme karşı verilen mücadelede Batılı güçler çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu

laik, demokratik ve Batılı/Avrupalı olmaya çalışan bir ülkenin iş birliğini değerli gördüler. Türkiye'nin AB norm ve değerleri doğrultusunda dönüşerek istikrarlı bir ekonomi ve demokrasiye dönüşmesi de Batı'nın çıkarları açısından önemliydi. Lakin Batı'nın, özellikle de Amerika'nın, Arap Baharı bağlamında Orta Doğu'nun demokratikleşmesine gereken desteği vermemesi ve bu bölgedeki askeri varlığını kademeli olarak azaltıp temel stratejik ilgisini Hint-Pasifik bölgesine yöneltmeye başlaması, Türkiye'nin Batı-odaklı dış politika yaklaşımını sorgulamasına neden oldu. Türkiye'nin AB üyelik sürecinin yavaşlamaya başlaması ve Batılı güçlerle Türkiye arasında ortaya çıkan çıkar çatışmaları Türkiye'nin Batılı olmayan küresel ve bölgesel aktörlerle daha yakın ilişkiler kurmasını kolaylaştırdı. Yirmi irinci yüzyılın ilk on yılında Türk dış politikasının ana eksenini Batı/Avrupa oluştururken, ikinci on yılda Türk dış politikasında Batı dışı coğrafyalar ve eksenler daha görünür hale gelmeye başladı ve Türkiye'nin ulusal güvenliği ile temel dış politika çıkarlarını korumak adına Batı dışı ülkelerle daha fazla iş birliği yapamaya başladığına şahit olduk.

***** ***** ***** *****

11 Eylül'ün 20. Yılında ABD: Güç Zehirlenmesi

Kaan Kutlu Ataç, Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi

11 Eylül'de küresel düzen ve güç dağılımı konusunda kartlar hiç umulmadık biçimde yeniden dağıldığında sonuçları küresel düzeyde yıkıcı oldu. Terörizme karşı yürütülecek savaşta, en azından başlangıçta, ahlaki üstünlük ABD'nin yanındaydı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin oybirliğiyle aldığı [1368 sayılı karar](#) buna işaret ediyordu. Benzer şekilde, NATO Şartının 5. maddesinin tarihte ilk defa uygulamaya konulmasının yanı sıra, NATO'nun da ilk kez bu düzeyde bir alan dışı askeri operasyon düzenlemesi ve bunu Çin'e kara sınırı olan bir alanda yapması da önemliydi.

Askeri işgal ve yaptırımlar yoluyla ABD'nin kendisine hasım gördüğü rejimleri baskı altında alması, 11 Eylül'den sonra rutin bir dış politika aracı oldu. BM'ye üye 193 ülkenin yüzde 14'ü bugün ABD yaptırımlarıyla karşı karşıya. ABD'nin dış politikada kullandığı yaptırım aracı, klasik güç tanımında sıklıkla başvurulan 'güçlünün zayıfa karşı üstünlüğüne inançtaki moral bozulmayı' temsil eden [Melian Diyalogu](#)'nu hatırlatıyor. **11 Eylül'ün 20. yıldönümünde karşımızda duran fotoğraf ABD'nin dostlarında endişe, hasımlarına umut veriyor.**

Hatırlanacağı üzere, Amerikan askerlerinin Afganistan toprağına ayak basmasının ardından üç ay gibi sürede Taliban yönetimi de iktidardan uzaklaştırılmıştı. Bu askeri güç kullanımında ABD'nin başarı hanesine yazıldı. Fakat, tam bu anda Ocak 2002 itibarıyla ABD bu coğrafyada askeri gücünü bambaşka ve hiç de hazırlıklı olmadığı bir alanda kullanmak zorunda kaldı: silahlı örgütlerin başkaldırılarına karşı askeri gücünü kullanmak. ABD bu sürece paralel olarak Afganistan'da bir de devlet inşası sürecine de girişti. Nisan 2002'de dönemin Savunma Bakanı Donald Rumsfeld bu ikilimden çıkış yolunun ne olacağı sorusunu cevapsız bırakıyordu. Bugün ise ABD'nin Afganistan macerasının sonucu ortada. Yok etmeyi amaçladığı Taliban muzaffer olarak ülkeye hâkim oldu, ABD'nin Afgan macerası da fiyasko ile sonuçlandı.

Afganistan macerasının ABD ve ordusu için çok ciddi bir maliyet doğurduğu muhakkak. Son hesaplamalar maliyetin 8 trilyon ABD dolarına yaklaştığını yönünde. Kimi hesaplamalara göre Afganistan ve Irak'ta ölen ABD askerlerinin yaklaşık dört katı (30.000) muvazzaf veya gazinin intihar ettiği [anlaşıyor](#). Bu rakamlar maliyetin eksi hanesi. Diğer bir husus, ABD'nin 20 yıllık işgal

sürecinde kimi zaman kolordu seviyesinde bir askeri gücünü ülkesinden on binlerce kilometre ötede savaşır halde tutabilmesi. Bu askeri anlamda hakikaten çok meşakkatli bir operasyonel yetenek gerektiriyor ve bunun sonucunda ABD savunma bütçesinde son 20 yıldaki artış çok [dikkat çekici](#) (2001: \$331.8 milyar dolar - 2021: \$753.5 milyar dolar).

11 Eylül'den sonra ABD silahlı kuvvetleriyle ilgili dikkate değer bir husus ise küresel düzeyde ateş gücünü teksif etme kabiliyetindeki dikkate değer artış. **ABD'nin resmî açıklamalarına göre, ABD çıkarlarına tehdit oluşturabilecek herhangi bir hedefi bir saat içerisinde ateş altına alabiliyor. Bu bizi yeni bir kavramla tanıştırdı: ufuk ötesi terörle mücadele kabiliyeti.** Bu, ABD silahlı kuvvetlerinin 20 yıllık süreçte artı hanesine yazılacak konular arasında ön plana çıkıyor.

Türkiye açısından ise manzara hiç de iç açıcı değil. ABD'nin terörle savaş siyaseti bölgede yıkıcı etkiler yarattı. İlk etki 1 Mart tezkere süreciydi, ki bu vesileyle iki müttefik arasında ortaya çıkan güven sorunu 18 yıldır artarak devam ediyor. Ayrıca, Irak'taki rejim değişikliğinin yarattığı güç boşluğu Türkiye'nin PKK terörüne karşı yürüttüğü mücadeleyi ciddi şekilde baltaladı. Bu süreçte PKK etki alanını yalnızca askeri anlamda değil siyasi, kültürel ve sosyal alanlarda da geliştirme fırsatı yakaladı. Bu durum Suriye iç savaşı sonrasında coğrafi anlamda katlanarak devam etti. Bu durum an itibariyle ciddi bir milli güvenlik tehdidi ve yakın/orta vadede ortadan kalkacak gibi görünmüyor.

Diğer bir konu ise finansal maliyet. Türkiye'nin Suriye ve Irak'ta yürüttüğü askeri operasyonların maliyetini bilmiyoruz, fakat çok yüksek meblağlar olduğuna hiç kuşku yok. Maliyetin bir diğer hususu göçmen meselesi ve Türkiye'nin Suriye'de kontrol ettiği alanlardaki halkın yaşamının idamesi için yüklendiği sorumluluk. An itibariyle Türkiye iç savaş öncesi Suriye nüfusunun yaklaşık 30-35%'nin sorumluluğunu almış görünüyor. Burada Türkiye nüfusunun yüzde 9'u kadar bir nüfustan bahsediyoruz. Bu durum sürdürülebilirlik açısından başlı başına bir milli güvenlik meselesi olarak görülmelidir.

Bölgesel güç dengeleri açısından ise Türkiye, Libya-Somali-Suriye-Irak-Azerbaycan-Katar-Afganistan hattında cüretkâr bir dış politika ve güvenlik siyaseti izlemeyi tercih etmiş görünüyorsa de, kaynaklar ve amaçlarla mütenasip bir dengeyi gözeten bir ana siyasi çizgiyi yakalamak mecburiyetinde olduğu ortadadır.